

Кейс 1 Брудний коридор

Ситуація

Учні початкових класів бешкетували на переререрві. Вони забруднили фарбою стіни в коридорі, випадково перевернули горщики з квітами, звідки розсипалася земля і дрібні камінці. Черговий учитель попередньо робив їм зауваження, що такі ігри заборонені, але водночас стежив за іншими дітьми в коридорі, і зреагував запізно. Діти забруднили стіни й підлогу.

Невдала реакція

Учитель попросив дітей відмити стіни й усе прибрати. Дітям видали ганчірки, відра з водою, віники, сказали помити стіни, повернути землю в горщики, вимити підлогу в коридорі.

Діти без заперечень прибрали наслідки своїх ігор, помили коридор, тому запізнилися на наступний урок.

Таке рішення педагога, з одного боку, зрозуміле — діти нашкодили, і педагог фактично просить їх цю шкоду ліквідувати. У такому проханні немає нічого образливого чи принизливого для дітей.

Коментар

Прохання чергового вчителя про прибирання порушує право дітей бути на уроках. Їм довелося запізнитися на урок, вони пропустили певний його етап, передбачений навчальним планом і розкладом.

Це порушення права на освіту, батьки можуть висунути претензії школі в тому, що вона не виконує для дітей навчальний план у повному обсязі.

Незважаючи на те, з яких причин відбулося прибирання приміщення, дітей до нього залучили. Це не була толока чи програмовий захід із трудового виховання, тому батьки можуть порушити питання про залучення дітей до праці, що не передбачено освітньою програмою. А це суворо заборонено.

Ризики

Батьки будуть незадоволені, що їхніх дітей залучили до праці, що вони пропустили частину уроку. Завжди слід враховувати, що хоча діти і приймають рішення, мають своє ставлення до того, що відбувається, у них є законні представники, які можуть бути категорично проти того, що цілком влаштовує дитину.

Ще один ризик — контакт із речовинами, які не повинні використовувати діти. Їм дали відра, ганчірки й мийні засоби. Чи було обладнання чистим, чи на ньому були сліди мийних засобів, які використовували раніше? Питання вірогідності такого контакту та шкоди здоров'ю, зокрема алергічної реакції на шкірі, теж може виникнути.

Правильна реакція

Зробити зауваження дітям. Поінформувати адміністрацію про те, що сталося, щоб організувати прибирання силами співробітників школи. Провести розмову з батьками дітей. Проводити виховні заходи у встановлених освітньою програмою формах.

Кейс 2 Безлад на столі

Ситуація

Після уроку «Технології. Трудове навчання» учні залишили безлад на навчальних місцях і відмовилися прибирати. Вони мотивували це тим, що в школу ходять навчатися, а не прибирати, що це мають робити прибиральниці. У спеціальний час, відведений для прибирання робочих місць, діти демонстративно займалися своїми справами.

Невдала реакція

Учитель погодився з аргументами дітей і вже не просив їх прибирати за собою. До наступного уроку педагог готував приміщення самостійно й надалі це питання з дітьми не піднімав.

Коментар

З правового погляду ця ситуація істотно відрізняється від першого кейсу з брудним коридором. Педагог висуває до дітей вимоги в межах освітнього процесу. Дитина готується до уроку і прибирає своє навчальне місце після уроку. Ця вимога педагога повністю обґрунтована. Це в жодному разі не може бути розглянуто як праця за межами освітньої програми.

Ризики

Ситуація загрожує конфліктом із сім'ями учнів. Якщо в сім'ї підтримують точку зору дитини й заохочують подібну поведінку, батьки можуть поскаржитися на вчителя або прийти до нього з претензіями. Проте вимога дотримуватися дисципліни в межах освітнього процесу — цілком правильна.

Правильна реакція

У цій ситуації вчителю дійсно доведеться самостійно підготувати приміщення до наступного заняття. Але за фактом порушення дисципліни можна й потрібно проводити виховні заходи із залученням батьків та адміністрації.

Остаточне рішення про те, як повернути цю ситуацію, педагог має приймати разом з адміністрацією. Можливо, адміністративний працівник ухвалить рішення перекладати ситуацію не просто в площину заходів виховного впливу, а й у площину дисциплінарних заходів.

Кейс 3

Повідомлення в неробочий час

Ситуація

Батьки деяких учнів пишуть педагогам у вечірній час та у вихідні дні в месенджери та особисті соцмережі. Якщо не отримують, на їхню думку, досить оперативну відповідь, не соромляться ще й телефонувати.

Невдала реакція

Відповідати батькам, жертвувати часом відпочинку, сімейними та особистими планами. Вибачатися, якщо оперативно не відповіли на повідомлення в неробочий час і вихідні.

Коментар

У педагогів є робочий час, після якого вони вільні. Виконання робочих обов'язків упродовж усього часу порушує вимоги трудового законодавства й знижує якість роботи вчителя. Педагог, якого постійно смикають дзвінками батьки, втрачає час відпочинку, стає дратівливим, тривожним.

Ризики

Є потенційний ризик конфлікту, якщо педагог ігноруватиме повідомлення та дзвінки. Батьки можуть сприйняти це як недостатню увагу до проблем дітей. Ще один ризик — професійне вигорання. Педагог почувається відповідальним за дітей увесь час, не відпускає ситуацію і не відпочиває у вільний від роботи час. Це призводить до вигорання.

Правильна реакція

Розповісти батькам, коли та в яких формах вони можуть звернутися до педагога. По можливості врахувати їхні побажання, обрати взаємно зручний спосіб спілкування, але позначити часові межі, коли педагог доступний для спілкування. Якщо у школі є внутрішні документи про це, то розповісти про них батькам.

У «правильному» варіанті у школі є локальний нормативний статут, який регламентує взаємодію батьків і педагогів. Батькам розповідають про правила комунікації ще на етапі прийому дітей у школу.

Кейс 4**Заняття з практичним психологом****Ситуація**

Дитина підійшла до вчителя відпроситися з уроку, щоби піти на заняття з практичним психологом.

Невдала реакція

Відпустити дитину, не уточнивши ситуацію.

Коментар

Насамперед це питання перекладання відповідальності нагляд за дитиною. Щоразу, коли вчитель дозволяє дитині піти й не тримає її в полі зору, він має бути впевнений, що інший дорослий прийняв відповідальність за дитину. Учитель також має переконатися у тому, що заняття оформлено, час роботи запланований, є необхідні документи, які підтверджують, що дитина справді працюватиме з практичним психологом, є розуміння, як буде організовано навчальний процес для такої дитини. Можливо, у дитини є індивідуальний навчальний план. Інакше було б нелогічно планувати заняття з практичним психологом під час уроку з навчальної програми.

Педагоги відповідають за життя та здоров'я дітей у той час, коли діти перебувають під їх наглядом. Важливо не відпускати дитину «зі слів». Уся подібна інформація має бути підтверджена дорослими, відповідальними за дитину. Діти мають відвідувати уроки обов'язково. До того ж для надання дітям психолого-педагогічної допомоги потрібна окрема згода батьків.

Ризики

Може виявитися, що жодних занять із практичним психологом не планувалося, що батьки не давали згоди на роботу з психологом або загалом вони згодні, але проти такої роботи у навчальний час. У всіх цих випадках претензії можуть висунути педагогу, який відпустив дитину з уроку. Для педагога ризиком є відсутність дитини на уроці без оформлення. Мають бути документи, на підставі яких учитель може звільнити дитину від заняття, а також розуміння, як дитина буде освоювати тему, що пропустить, хто відповідає за безпеку дитини в цей час.

Є також ризик, що згоду на надання психолого-педагогічної допомоги не оформлено належним чином. Це ризик не лише педагога, а й практичного психолога, який не має права без заяви чи згоди батьків або осіб, що їх замінюють, працювати з дитиною. Це також ризик адміністрації, тому що школа відповідатиме за неправомірну роботу з дитиною.

Правильна реакція

Уточнити у колег, чи справді планується організувати психолого-педагогічну допомогу дитині під час уроку, чому саме в цей час. Дізнатися, як буде організовано навчання дитини з предмета. Можливо, батьки обрали індивідуальний навчальний план і хочуть, аби дитина вивчала предмет самостійно, чи є інші причини. Прийняти рішення на підставі отриманої від колег інформації.

Кейс 5 Дивний зовнішній вигляд

Ситуація

Учень вийшов до дошки виконувати завдання з дивною конструкцією на голові, накрученою з шарфа. Учитель підозрює, що в такий спосіб дитині в навушник можуть підказувати відповіді. Крім того, неетично перебувати в приміщенні в головному уборі. Однак учень наполягає на своєму праві одягатися як завгодно й відмовляється зняти шарф.

Невдала реакція

Учитель зажадав зняти шарф з учня, і після чергової відмови зняв його власноруч, незважаючи на опір школяра.

Коментар

Для педагогів є суворе обмеження — під час освітнього процесу заборонено застосовувати заходи фізичного та психічного насильства до дітей. У частині будь-яких фізичних втручань ситуація завжди буде неоднозначною. Щоб застосовувати певний фізичний вплив до дитини врозріз з її інтересами, потрібні вагомі підстави. Така підстава — захист здоров'я і життя дітей, якщо інакше їх неможливо забезпечити. У цьому випадку немає достатньо вагомих причин, щоб фізично впливати на дитину: ситуація не небезпечна, питання полягає в дотриманні дисципліни та в самостійному виконанні завдання.

Ризики

Учителя звинуватять у тому, що він застосував фізичне насильство до дитини. Ситуація може стати конфліктною як за участю самої дитини, так і її батьків. Якщо предмет одягу буде пошкоджений під час таких втручань, виникне питання щодо його відшкодування.

Правильна реакція

Змінити завдання для учня з шарфом на голові так, щоб він не зміг його розв'язати без підказок. Наприклад, викликати розв'язувати завдання публічно іншого учня. Учні з шарфом дати інше аналогічне завдання, яке не бачив ніхто з однокласників. Отже, підказати йому ніхто не зможе, навіть якщо матиме таку технічну можливість.

Учні пояснити правила перебування у школі й вимоги до одягу. Провести виховну роботу, можливо, із залученням батьків, а також адміністрації, які можуть перевести ситуацію в площину застосування дисциплінарних заходів. При цьому не порушувати фізичну недоторканність дитини та не виганяти її з уроку.

Кейс 6**Небезпечна ситуація****Ситуація**

Учень п'ятого класу небезпечно гойдається на стільці з циркулем у руці й не реагує на жодні зауваження вчителя. Ситуація небезпечна для дитини. Якщо вона перекинеться, шкода здоров'ю цілком реальна, і для інших дітей також, оскільки в руках у дитини циркуль, який легко може поранити когось під час невимушеного руху рукою.

Невдала реакція

Учитель продовжує робити зауваження та планує заходи виховного впливу, виклик у школу батьків і розмову з адміністрацією.

Коментар

Педагоги відповідають за життя та здоров'я дітей, забезпечити безпеку — головне і найважливіше завдання. Учитель не повинен застосовувати фізичний вплив на дітей. Але є ситуації, коли фізичне втручання виправдане. Це захист здоров'я та життя дітей, якщо в інший спосіб його неможливо забезпечити. Тому, якщо вчитель фізично може це зробити, він має право й повинен фізично припинити небезпечну поведінку — забрати гострий предмет, утримати дитину від небезпечних дій, відсунути від небезпечних предметів чи зняти з них.

У подібних ситуаціях важливо дотримуватися двох ключових моментів. По-перше, це має бути крайня міра, тобто вчитель уже спробував м'яко розв'язати проблему, але це не спрацювало. Почати в будь-якому випадку потрібно із зауваження та вимоги припинити небезпечну поведінку негайно. Не обов'язково витрачати на це багато часу, але усна вимога має стати першою.

По-друге, фізична дія має бути мінімальною й не принизливою для дитини. Можна забрати небезпечний предмет із рук, але не можна забрати предмет і дати потиличник або з силою висмикувати предмет у ситуації, коли його можна просто спокійно забрати. Учитель застосовує мінімальну силу, щоб припинити небезпечну поведінку, і робить це без образи та приниження гідності дитини.

Ризики

Дитина може постраждати сама, упавши зі стільцем, можуть постраждати інші діти, якщо когось зачеплять. Учителя звинуватять у тому, що він не вжив усіх доступних йому заходів, щоб забезпечити безпеку дітей.

Правильна реакція

Настільки м'яко, наскільки це можливо з урахуванням ситуації, вилучити у дитини циркуль. Якщо для цього знадобиться застосувати фізичну силу, це можна зробити. Фізично перешкодити дитині гойдатися на стільці. Якщо неможливо і забезпечити безпеку, і продовжувати урок, терміново повідомити адміністрацію школи та пояснити ситуацію.

У правильному варіанті розвитку подій ситуацію з небезпечною поведінкою має взяти представник адміністрації, дозволивши вчителю далі продовжувати урок. Відтак — застосовувати виховні заходи, залучати батьків дитини, робити інші дії, щоб подібних ситуацій не повторювалося.

Кейс 7

Конфлікт з учителем фізкультури

Ситуація

Учениця 7-го класу демонстративно відмовилася виконувати вправи з фізкультури. З учителем розмовляла грубо. Мама відмовляється обговорювати проблему, забороняє обговорювати проблему з дитиною.

Невдала реакція

Допускати емоційні висловлювання, образливі оцінки на адресу учня. Виганяти з уроку.

Коментар

Учитель шанобливо і спокійно звертається до учнів, навіть якщо вони некоректно поведуться і порушують дисципліну. Право відвідувати уроки мають усі учні, навіть якщо хтось поводить некоректно. Емоції вчителя в такій ситуації зрозумілі, проте він керується у своїй поведінці професійною етикою та правовими нормами, а не емоціями. Крім того, відповідає за життя та здоров'я дитини.

Ризики

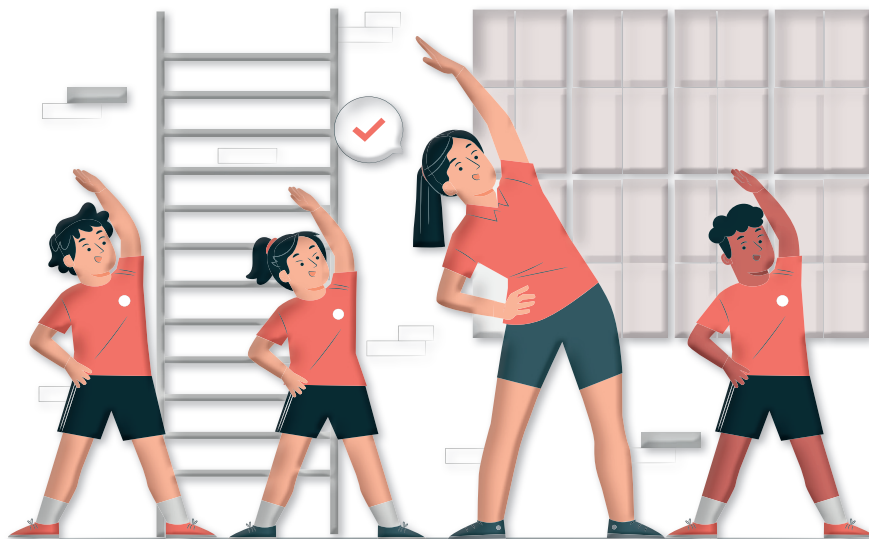
Учителя можуть звинуватити у порушенні прав дитини, у тому числі права на освіту.

Правильна реакція

Застосувати заходи виховного впливу, провести бесіди з учнем і з батьками. Якщо дитина не може виконувати програму за станом здоров'я, учитель скорегує навантаження. Однак батьки мають надати документи, які підтверджують, що така потреба є.

Аби розв'язати ситуацію, слід залучити адміністрацію. Директор або заступник мають роз'яснити батькам наслідки відмови їхньої дитини виконувати вказівку педагога в межах програми.

Кейс 8

Немає форми на уроці фізкультури

Ситуація

Учень 8-го класу, якого нещодавно перевели з іншої школи, прийшов на урок фізкультури без форми. Він наполягає на участі у занятті — вважає, що для запланованої гри його одяг та взуття нормальні, і стверджує, що не знав, що в школі такі вимоги до форми на фізкультуру.

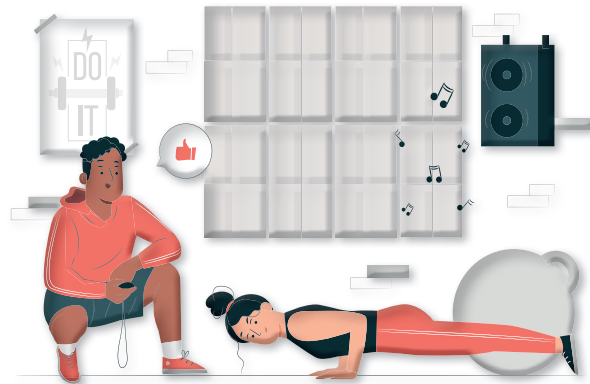
Невдала реакція

Вигнати з уроку. Усунути від заняття через формальне порушення вимог. Допустити до гри, якщо одяг або взуття дитини не будуть у грі травмонебезпечними.

Коментар

Право на відвідування уроку має кожна дитина, навіть якщо вона до нього не готова. Вимоги до одягу також мають бути озвучені заздалегідь. Усунути учня від занять через те, що він не дотримався встановлених правил, не можна, якщо він про них не знав. З іншого боку, фізична культура передбачає високу активність, яка може бути небезпечною, якщо взуття чи одяг не підходять для таких занять із об'єктивних причин.

Ризики

Учителів можуть звинуватити в порушенні права дитини на освіту чи права на охорону здоров'я в межах освітнього процесу.

Правильна реакція

Оцінити, наскільки взуття та одяг дитини відповідають завданням уроку. Важливо зрозуміти — вони не відповідають якимось формальним вимогам, наприклад, футболка не того кольору, чи грати в такому одязі та взутті небезпечно. Наприклад, взуття зі слизькою пласкою підошвою. У першому разі потрібно допустити дитину до уроку, пояснивши, де ознайомитися з вимогами до одягу для фізкультури. У другому випадку пояснити, що сьогодні взяти участь в уроці не вийде, бо одяг чи взуття небезпечні. І запропонувати дитині якусь роль, яку вона зможе безпечно виконувати, наприклад, бути суддею. Пояснити, що надалі під час уроків треба бути у формі.

Після уроку слід довести інформацію до керівництва. По-перше, щоб уточнити, чи справді батьків дитини не інформували про форму. Якщо це так, це цінний зворотний зв'язок для адміністрації — процес ознайомлення з документами дітей, що вступають, потребує доопрацювання. По-друге, попросити проконтролювати, що інформацію батькам повідомили, щоб наступного разу вчитель був точно впевнений, що дитина знає про встановлені правила.

Кейс 9**Порушення вимог до зовнішнього вигляду****Ситуація**

У школі встановлено вимоги до форми одягу. Педагог виявляє, що учень прийшов до школи, одягнений у брудний епатажний одяг.

Невдала реакція

Не пустити дитину в школу чи відправити додому перевдягатися.

Коментар

Учні мають право на освіту, навіть якщо вони порушують певні локальні нормативні акти. Такого дисциплінарного заходу, як відсторонення від занять, освітнє законодавство не передбачає. Крім того, це може бути небезпечно для дитини — перебувати без нагляду на вулиці.

Ризики

Батьки мають право звинуватити педагога в порушенні прав дитини на освіту. Це істотне порушення.

Інший ризик виникає для педагога, на урок якого мав прийти учень. Учителі відповідають за життя та здоров'я дітей у той час, коли діти перебувають під їхнім наглядом.

Правильна реакція

Довести інформацію до адміністрації та класного керівника щодо необхідності дисциплінарних заходів.

Кейс 10

Зламаний телефон

Ситуація

Учні грали на перерві: один знімав на телефон «фільм» про іншого, а той відмахнувся рукою, бо не хотів, щоб його знімали. Телефон упав, розбився екран. Батьки дитини, у якої розбився телефон, вимагають відшкодування збитків. Батьки другої дитини не згодні і вважають свого сина потерпілим, бо не треба було знімати його без його бажання. Обидва активно наполягають, щоб класний керівник пристав на їхню сторону й зажадав від іншої сторони конфлікту вибачень та відшкодування збитків.

Невдала реакція

Намагатися розв'язати фінансовий конфлікт самостійно.

Коментар

Учитель не повинен вирішувати цивільно-правові суперечки. Він має стежити за тим, як учні дотримуються правил школи. Наприклад, чи користуються телефоном під час уроку, чи шанобливо спілкуються з однокласниками та педагогами. Учитель може проводити виховні бесіди з дітьми — як поводитися у школі, як будувати взаємини в колективі тощо. Педагог може працювати над атмосферою у класі, допомагати дітям розв'язати конфлікт. Але коли виникає типова цивільно-правова суперечка про відшкодування майнової шкоди між батьками, — це справа суду, а не вчителя.

Ризики

Конфлікт стане ще більшим, і в нього залучать працівників школи.

Правильна реакція

Пояснити батькам, що в таких ситуаціях проблема вирішується у суді, учитель не уповноважений приймати рішення. Допомогти відновити картину події. Можливо, педагог сам бачив, що трапилося, і може як свідок інциденту підтвердити або спростувати якісь факти. Можливо, в школі встановлено відеоспостереження, і вчитель порадить батькам, до кого звернутися, щоб запис було збережено.

Дітям потрібно ще раз розповісти про правила ввічливої поведінки одне з одним, про правила користування смартфонами.

Кейс 11

Телефон на уроці

Ситуація

Учень на уроці дивиться в телефон і на прохання вчителя відмовляється його сховати.

Невдала реакція

Забрати телефон у дитини, вимагати покласти його на стіл учителя.

Коментар

Право власності гарантовано законодавством. Права вилучати власність дитини в учителя немає, навіть якщо дитина поводить не цілком коректно. Ситуація була б іншою, якби йшлося про небезпечні предмети. Наприклад, якщо дитина, порушуючи правила, принесла до школи ніж і грає ним на уроці. Ця ситуація небезпечна для самої дитини та інших дітей, про неї треба терміново повідомити адміністрацію і вилучити небезпечний предмет.

Телефон не становить небезпеки. Це порушення дисципліни, але не загрозлива ситуація. При цьому телефон — річ дорога. Він може впасти, у тому числі зі столу вчителя. Може виявитися, що телефон пошкоджено. Звісно, вчителю не хотілося б опинитися в ситуації, коли його звинуватять у тому, що телефон віддавали новий та цілий, а повертають зламаний. Адже вчитель нічим не зможе підтвердити, що він уже був зламаний.

Ризики

Учителів можуть звинуватити в порушенні права власності. Можуть звинуватити у поломці телефону, зажадати відшкодувати вартість. Може виявитися, що телефон забере інший учень. Якщо він отримає доступ до даних у ньому, учителя звинуватять у тому, що він телефон на зберігання взяв і не повернув, не проконтролював. Це легко може статися, наприклад, якщо вчитель зажадав від чотирьох порушників підійти та покласти телефони на стіл. Цілком ймовірно, що вчитель ніяк не перевіряв, який саме зі схожих чотирьох чорних смартфонів кому з дітей належить. І тому не може перевірити, чи забрав кожен саме свій телефон чи взяв чужий. А це є потенційним приводом для конфлікту.

Правильна реакція

Вимагати прибрати телефон у портфель, пославшись на локальний нормативний акт, який забороняє користуватися телефоном на уроці. Нагадати учневі, що йому дано завдання, яке він зобов'язаний виконувати. А якщо результату це мати не буде, пояснити наслідки для учня за невиконання своїх обов'язків та реалізувати ці наслідки. Наприклад, виставити незадовільну оцінку за невиконане завдання, довести інформацію до адміністрації, організувати розмову з батьками.

Оскільки ситуація небезпеки для життя та здоров'я не становить, обмежитися потрібно заходами виховного впливу. Не можна забирати телефон.

Кейс 12 Екологічне виховання

Ситуація

Батьки деяких учнів відмовляються, щоб їхні діти брали участь у заходах екологічного виховання. Вважають це зайвою тратою часу та вимагають, щоб класний керівник не наполягав на відвідуванні.

Невдала реакція

Відповідати батькам, не уточнивши, чи цей захід обов'язковий.

Коментар

Освітня програма включає календарний план виховної роботи. Учні мають відвідувати всі заходи, передбачені в ньому. Якщо захід заплановано як додатковий або як необов'язковий для відвідування, не можна вимагати відвідувати його.

Ризики

Ситуація може стати конфліктною. У цьому випадку педагогові важливо донести до батьків юридично коректну позицію відповідно до документів школи.

Правильна реакція

Розповісти батькам, що освітній процес — це процес навчання і водночас виховання. Вимоги до виховання є обов'язковими і для учнів, і для самої школи. Є план виховної роботи школи, його слід виконувати. Тому всі виховні заходи, що передбачені в ньому як обов'язкові, є обов'язковими для відвідування так само, як і уроки за розкладом.

Батьків можна поінформувати, що навчальна програма і календарний план виховної роботи розміщені на сайті. Якщо їм не подобається зміст, можна запропонувати ознайомитися з локальним актом про індивідуальний навчальний план. За бажанням батьки, які хочуть індивідуалізувати навчання своєї дитини, можуть звернутися до адміністрації, щоб обговорити питання переходу на індивідуальний навчальний план. Педагог не уповноважений звільняти від відвідування обов'язкових заходів. Але й не наполягає на відвідуванні необов'язкових.